

En hälsofrämjande skola för barn, unga och vuxna i samverkan

Publik redovisning av genomförande, resultat och
lärdomar

Koordinerande organisation: Åre kommun

Projektledare: Cecilia Åkerblom

Titel: En hälsofrämjande skola för barn, unga och vuxna i samverkan

Engelsk titel: A Collaborative Health-Promoting School for Children, Youth, and Adults

Projektperiod: 250120-250930

Diarienummer: 2024-03954

Övriga projektdeltagare och deras organisation: Martin Gillgren, Per Jansson, Elin Hagström, Kim Sommarin, Frida Broström, med flera i Åre kommun, Beatrice Amsenius, Jonas Joelsson, Cecilia Åkerblom, Mari Wøjen Meijer, Johanna Ulmanen, RISE.

Datum: 20 oktober 2025

Innehållsförteckning

1	Sammanfattning	3
2	Genomförande	4
3	Resultat.....	6
4	Slutsatser och lärdomar	7
5	Bilagor och länkar	8

1 Sammanfattning

En av de stora samhällsutmaningarna idag är att skolan är en livs- och arbetsmiljö som orsakar ohälsa. Enligt Folkhälsomyndigheten (2023)¹ mår barn och unga allt sämre av att vistas i skolan. Trivselen minskar och stressen ökar. Fler skolbarn upplever långvarig ohälsa och funktionsnedsättningar.

Lärare larmar om en ohållbar arbetsbelastning med stora klasser och tidskrävande administration. Till skillnad från vuxna kan barn inte välja bort skolan. Ohälsa i ung ålder riskerar dessutom att påverka både lärande och framtida hälsa negativt. Att förändra skolsystemet till en hälsofrämjande skolverksamhet är därför av hög prioritet.

Syftet med studien har varit att Åre kommun i samverkan med RISE och i dialog med viktiga aktörer inom systemen för skola och elevhälsa undersökt hur ett framtida fullskaligt projekt kan designas och förverkligas.

Målgrupp för ett fullskaligt projekt är beslutsfattare inom skolsystemet och skolledare i Sverige. Fokus i fallstudien som genomförts är verksamheten i Åre skola och samarbetet med Elevhälsan.

Studien har omfattat en systemanalys, kunskapssammanställning och dialog med relevanta aktörer som representerar de tre förvaltningsnivåerna kommun, region och stat samt genomgång av relevant forskning inom arbetsmiljö, ledarskap och elevhälsa.

Tidiga slutsatser samlar vi i ett antal framgångsfaktorer som är viktiga för att lyckas med omställningen till en hälsofrämjande skola:

- Multiprofessionell samverkan med öppen dialog, analys av rotorsaker till identifierade brister samt gemensamma tidiga insatser.
- Ett engagerat och kunnigt ledarskap, strukturerade och inkluderande former och processer för samverkan samt kontinuitet i arbetet.

¹ Folkhälsomyndigheten (2023) Skolbarns hälsovanor i Sverige 2021/22. Nationella resultat.

- Strukturerade och professionellt ledda processer kan bidra till en mer hälsofrämjande verksamhet och arbetsmiljö i skolan. Ostrukturerade processer som präglas av brister i ledningen av arbetet kan få motsatt effekt.
- Forskning och kunskap finns, men implementeras inte alltid i beslut och styrning. Det innebär risker för att hälsofrämjande förutsättningar uteblir. Beslutsfattande och styrning på alla förvaltningsnivåer behöver utgå från forskningsbaserad kunskap och beprövad erfarenhet i större utsträckning än idag.

En gemensam plan för ett fullskaligt projekt har utvecklats i dialog med ett relevanta aktörer.

2 Genomförande

Genomförandestudien har antagit en systemorienterad analysansats med grund i den missionsorienterade och transformativa innovationspolitiska litteraturen. Denna teoriram skapar ett helhetsperspektiv samt möjliggör insikter om de förutsättningar som krävs för önskad omställning mot mer proaktiva och hälsofrämjande arbetssätt. Enligt den missionsorienterade och transformativa politiska litteraturen (se Haddad et al, 2022)² krävs det en ny innovationspolitisk ansats, här kallad transformativ innovationspolitik (TIP), för att agera på ett förebyggande och främjande sätt i relation till komplexa utmaningar i samhället. Att uppnå en skolverksamhet som agerar förebyggande och hälsofrämjande och bidrar till ökad hälsa, trivsel, glädje och goda pedagogiska förutsättningar för lärande är en sådan komplex utmaning som inkluderar förändringar inom stora delar av systemet runt eleven och elevens hälsa.

TIP förespråkar en inkludering av interventioner och förbättringar inom ett flertal områden, exempelvis både tekniska och sociala förutsättningar och möjligheter. Detta är mycket relevant i den utveckling och de problem och utmaningar som uppstått i dagens skolsystem, både i de nivåer vi i projektet kallar ”Uppströms”: styrning, ekonomi, läroplaner, huvudmannaskap och lagstiftning och ”Nedströms”: den lokala praktik och verklighet som iscensätts i skolans värld och i hela systemet runt eleven. I arbetspaketet Nedströms har vi planerat för en uppskalning av den framgångsrikt genomförda fallstudien med Åre skola i fokus, till att inkludera fler skolor med en mångfald av förutsättningar när det gäller omvärldsfaktorer som socioekonomiska förutsättningar, geografiska förutsättningar och organisatoriska faktorer som storlek på skola, stadier som undervisas (från åk F till åk 9) och ledarskap.

I enlighet med det teoretiska ramverket inledde vi genomförandestudien med en datainsamling och sammanställning av tillgänglig kunskap, både forskningsbaserad kunskap inom områden som elevhälsa, pedagogik, arbetsmiljö, organisationsteori och ledarskap med syftet att identifiera en huvudsaklig problembild för det som orsakar ohälsa och en försämrad arbetsmiljö i skolan och identifiering av innovativa lösningar med potential att skapa förändring. Vi har även kartlagt drivande aktörer och

² Haddad, C.R., Nakić, V., Bergek, A., Hellsmark, H., 2022. Transformative innovation policy: A systematic review. *Environ. Innov. Soc. Transit.* 43, 14–40.

huvudmannaskap i systemet runt eleven och i systemen för skola samt elevhälsa på lokal, regional och statlig nivå. Relevanta aktörer har sedan bjudits in till dialog och gemensam design av ett fullskaligt projekt. Aktörer som deltagit i intervjuer och möten är specialiserade professioner inom Elevhälsa samt pedagogik och skolledning, huvudman för vård av barn och unga Region Jämtland Härjedalen, Elevhälsan i närliggande Östersunds kommun samt projektledning inom kommunen. Även representanter för skolläkare har deltagit samt ansvariga för undervisning inom området på universitetsnivå riktad till skolledare på uppdrag av Skolverket.

Vi har arbetat med en hög grad av aktörsinvolvering för att uppnå ett helhetsperspektiv i analysen, med viktiga bidrag från ett flertal olika funktioner och professioner i systemet runt eleven. Vi har utgått från frågeställningen: Hur uppfattar barn och unga i skolan olika situationer under skoldagen och de miljöer, organisatoriska, sociala och fysiska, som de verkar i, för att identifiera viktiga områden för innovation och omställning i den lokala praktiken samt i det kommunala, regionala och statliga beslutsfattandet och styrande lagstiftning och regelverk.

Vi har även hur organisatoriska förutsättningar får genomslag i den lokala praktiken i skolmiljön, och vilka insatser och innovationer som därmed kan vara realistiska, lämpliga och effektiva att prioritera. Åre kommun och RISE har även gemensamt gjort en utvärdering och ett kreativt arbete i workshop-format kring tidiga insatser: innovationer och förbättringar som har potential att skapa en mer hälsofrämjande och proaktiv verksamhet.

I skapandet av arbetspaketet Uppströms i en kommande fullskalig studie har vi även undersökt och sammanställt forskning och professionsbaserad kunskap kring vilka existerande system som verkar i en hindrande och hälsoskadlig riktning. Det handlar om regelverk, styrning och ekonomiska förutsättningar, kartlägga organisatoriska mellanrum och var barn och unga idag faller mellan stolarna samt gemensamt kreativt arbete för att skapa bättre förutsättningar i framtiden. Det har vi samlat i ett andra arbetspaket ”Samverkan” som handlar om samverkan över professions- och organisationsgränser.

Vi har genomfört gemensamma workshops där professioner samlats och digitala möten där huvudmän från olika förvaltningsnivåer deltagit i dialog kring hur ett sådant arbetspaket bäst kan designas och förverkligas för att uppnå ökad koordinering på multipla nivåer (horisontellt och vertikalt) för att hantera målkonflikter, organisatoriska mellanrum och förbättra förutsättningarna för samverkan och samhandling utifrån elevens bästa och med barnet i centrum. Vi har även inkluderat företrädare för föreningslivet, i denna studie med fokus på idrott, kultur och fritid samt primärvård i regionen, och elevhälsa i närliggande kommuner där Östersunds kommun deltagit i dialog och bidragit med viktiga insikter.

Även statliga myndigheter har inkluderats i arbetet, där Folkhälsomyndighetens deltagande i referensgruppen varit ett stort bidrag i både kunskapssammanställning och

som en samordnande aktör i systemet (se Haddad m. fl., 2022; Wesseling & Meijerhof, 2020 för det teoretiska ramverket kring aktörsinvolvering).³

För projektets analys har vi använt systemanalytiska Missionsorienterade innovationssystem-ramverket (MIS). MIS är specifikt utformat för analytiker och beslutsfattare med behov att förstå och inter文nera i den innovationsdynamik, som syftar till att prioritera och lösa ett samhällsligt mission, där vår ambition i den här studien har varit att främja hälsa och förebygga ohälsa i skolan (Hekkert m. fl., 2020).⁴ MIS förespråkar arbete med relevanta aktörer i en samverkansarena och är ett ramverk för att vägleda missionsorienterad och transformativ innovationspolitik. Det har därför varit en användbar ansats för att vägleda designen av ett framtida fullskaligt projekt. Metoden har därför inkluderats i två arbetspaket: Uppströms och Samverkan.

Parallellt har projektledning, rapportering och kommunikation genomförts av RISE i samarbete med Åre kommun.

3 Resultat

Den fallstudie av en skola som genomfördes har också genererat värdefulla resultat och kännetecknats av ett stort engagemang och en öppenhet från alla professioner inom både den pedagogiska verksamheten, skollledning och elevhälsa. Värdefulla nätverk som inkluderar kompetens inom skolverksamhet, elevhälsa, forskning, utredningar samt hälsa och sjukvård har etablerats. Viktiga kontakter över kommungränser har även etablerats. Det fortsatta arbetet kommer även att inkludera fler aktörer inom forskning, som etablerats som spinoff-resultat.

Många initiativ inom skolans värld är begränsade till enskilda mallar och modeller som ofta kan ha ett för stort inslag av top down och saknar verklighetsförankring utifrån lokala förutsättningar. En viktig framgångsfaktor i det här projektet är att vi har startat i den lokala verkligheten och involverat de professioner som leder och genomför den dagliga verksamheten. Där finns oerhört mycket kunskap som behöver tas tillvara i mycket högre grad än vad beslutsfattare och utredare ser ut att göra idag.

Målgrupper för projektet är beslutsfattare inom skolsystemet och systemet för elevhälsa samt skolledere lokalt. Målet för det fullskaliga projektet som designats är att ta fram ett sammanhållet ramverk som guidar beslutsfattare med olika roller i systemet, både kring systemeffekter av åtgärder, policy och regelverk och kring policy och styrning som skapar de förutsättningar som är viktiga och nödvändiga för att skapa en hållbar och hälsofrämjande skolverksamhet.

Resultaten visar på ett flertal möjliga åtgärder för ökad samverkan och en mer hälsofrämjande arbetsmiljö för barn unga och vuxna. Viktiga aspekter är strukturerade processer för samverkan, ledarskapet för dessa processer, strukturer och samarbeten över professionsgränser för tidiga insatser vid begynnande situationer, kollegialt stöd

³ Haddad, C.R., Nakić, V., Bergek, A., Hellsmark, H., 2022. Transformative innovation policy: A systematic review. *Environ. Innov. Soc. Transit.* 43, 14–40; Wesseling, J., Meijerhof, N., 2021. Developing and applying the Mission-oriented Innovation Systems (MIS) approach.

⁴ Hekkert, M.P., Janssen, M.J., Wesseling, J.H., Negro, S.O., 2020. Mission-oriented innovation systems. *Environ. Innov. Soc. Transit.* 34, 76–79.

och samverkan som skapar en mer hållbar arbetsmiljö över tid samt viktiga omvärldsfaktorer att ta hänsyn till vid implementering av innovation och omställning till en mer hälsofrämjande skola lokalt.

Det inkluderar variabler som socioekonomiska förutsättningar, geografiska förutsättningar, hur stor skolan är, vilka stadier som undervisas (F-9), kommunens storlek och ekonomi, regionens förutsättningar inom vård av barn och unga, med mera. Resultaten har vidareutvecklat designen av det fullskaliga projektet och informerat de tidiga slutsatser vi dragit utifrån de innovativa insatser som kreerats, testats och följts upp under genomförandestudien.

Det fullskaliga projektet föreslås innefatta arbetspaketen Uppströms, Samverkan och Nedströms samt involvera fler aktörer och huvudmän inom skola och elevhälsa i arbetet.

4 Slutsatser och lärdomar

Skolan behöver bli en verksamhet och arbetsmiljö som skapar ökad hälsa, glädje såväl som viktig kunskap och färdigheter. I genomförandestudien har vi gemensamt, och i dialog med relevanta aktörer, tagit fram en design för ett fullskaligt projekt som kan resultera i ett sammanhållet ramverk och handlingsprogram till målgruppen beslutsfattare och ledare i skolsystemet och systemet runt eleven. Tre arbetspaket: Uppströms, Samverkan och Nedströms har designats som inkluderar relevanta aspekter av systemet som behöver förändras och innovativa insatser som kan implementeras lokalt.

Externa faktorer har sammanställts utifrån fallstudien och fler skolor som skulle vara värdefulla att inkludera i ett fullskaligt projekt har identifierats utifrån en god representation av en bredd av externa faktorer som påverkar förutsättningarna för skolledare att skapa en hälsofrämjande skola lokalt.

En hälsofrämjande skola där skolledare, pedagoger och all annan specialistkompetens trivs och arbetar tillsammans på sätt som når höga mål leder till att skolans attraktivitet som arbetsplats ökar och anställd personal stannar längre och mår bättre, personalomsättning och sjukskrivningar minskar. Verksamheten kan fokusera på långsiktig utveckling snarare än att släcka bränder. Skolans samhällsuppdrag kan uppfyllas i högre grad än idag när trygga, kompetenta vuxna skapar en trygg lärandemiljö för alla barn och unga i skolan.

Tidiga slutsatser som har identifierats av projektets samarbetspartners samlar vi i ett antal framgångsfaktorer som är viktiga för att lyckas med omställningen till en hälsofrämjande skola:

- Utvecklande och stödande multiprofessionell samverkan baserat på professionell specialistkompetens, öppen dialog, analys av orsaker till identifierade brister eller förbättringsområden samt gemensamma proaktiva och tidiga, inkluderande insatser.
- Ett proaktivt, engagerat och kunnigt ledarskap, och tydligt strukturerade och inkluderande former och processer för samverkan samt kontinuitet i arbetet är viktigt för att lyckas med multiprofessionell samverkan i verkligheten.

- Strukturerade och professionellt ledda processer kan bidra till en mer hälsofrämjande verksamhet och arbetsmiljö. Ostrukturerade processer som präglas av brister i ledningen av arbetet eller samarbetsklimatet kan få rakt motsatt effekt.
- Forskning och kunskap finns, men implementeras inte alltid i beslut och styrning. Det innebär risker för att hälsofrämjande förutsättningar uteblir i skolans vardag och verklighet. Beslutsfattande och styrning på alla förvaltningsnivåer behöver utgå från forskningsbaserad kunskap och beprövad erfarenhet i större utsträckning än idag.

En hälsofrämjande skoltid har även betydande samhällskonsekvenser på lång sikt, då upplevelser under skoltiden påverkar både elevers val av, och förutsättningar att delta i, framtida utbildning. Det i sin tur påverkar framtida yrkesval och arbete samt förankring i det lokala, omgivande samhället. En hälsofrämjande skoltid för barn, unga och vuxna i samverkan har potential att skapa goda förutsättningar för fysisk, psykisk och social hälsa och resiliens genom hela livet.

5 Bilagor och länkar